

PROIZVODNJA I PRERADA MLIJEKA U HRVATSKOJ

MILK PRODUCTION AND PROCESSING IN CROATIA

Višnja Lalić, Anita Sever-Koren

SAŽETAK

Dugogodišnji pad broja goveda, krava i steonih junica uzrokom je niske proizvodnje mlijeka, koja ne podmiruje domaću potrošnju. Struktura poljoprivrednih gospodarstava koja uzgajaju goveda, izrazito je nepovoljna i ne omogućuje ozbiljniju proizvodnju mlijeka za tržište, a prosječna mliječnost (1.800 litara mlijeka) daleko je ispod mliječnosti koju osigurava genetski potencijal simentalne pasmine.

Za razliku od proizvodnje, prerada mlijeka bilježi postojani porast od 1993. godine. Uvoz mlijeka i prerađevina dosegao je u 1996. godini vrijednost od 75 milijuna USD, a uvezene mliječne prerađevine zastupljene su na domaćem tržištu sa 28%.

POSTOJEĆA ZAKLADA ILI BROJNO STANJE GOVEDA

Govedarska proizvodnja kao važna stočarska grana u Hrvatskoj bilježi postojani pad od 1967. godine kada je u Hrvatskoj bilo maksimalno 1.122.000 grla goveda.

Smanjenje govedarske proizvodnje u prethodnom sustavu bilo je posljedica nebrige o seljačkim gospodarstvima, koja u svom vlasništvu imaju oko 85% ukupnog broja goveda. Tijekom Domovinskog rata drastično je smanjen broj goveda; procjenjuje se da je agresor otuđio oko 130.000 grla. Trend opadanja nastavlja se do danas - u 1997. godini ukupan broj goveda spao je na 451.000, a krava i steonih junica na 298.000.

Najveći pad govedarske proizvodnje ostvaren je u razdoblju od 1990. godine do danas. Broj goveda u tom je razdoblju smanjen za 45,7%, a godišnja stopa pada iznosi 8,34%. Broj krava i steonih junica godišnje se smanjuje za 7,09%. U skladu s padom broja goveda, smanjuje se i proizvodnja goveđeg mesa i mlijeka.

Tablica 1 Broj goveda u Hrvatskoj u razdoblju 1990.-1997.

(tisuće komada)

	Goveda ukupno	Od toga:		Krave i steone junice ukupno
		Poduzeća	Obiteljska proizvodnja	
1990.	830	207	623	492
1991.	757	167	590	473
1992.	590	117	473	383
1993.	589	124	465	370
1994.	519	92	427	347
1995.	494	71	423	335
1996.	461	62	399	311
1997.	451	51	400	298

(izvor: priopćenja DZS)

Broj gospodarstava koja uzgajaju goveda (popis 1991.) iznosio je 202.689. Poduzeća čine 37.9% od ukupnog broja gospodarstava koja uzgajaju stoku. Na obiteljskim gospodarstvima prevladava simentalaska pasmina, a na velikim gospodarstvima Holstein-Frizijska pasmina.

Ako raščlanimo farme goveda po veličini, vidimo da je njihova struktura veoma nepovoljna i ne omogućuje ozbiljniju proizvodnju mlijeka. Naime, od ukupnog broja gospodarstava koja drže goveda, dvije trećine drži jedno ili dva grla, a njih 77% drži tek 1-2 plotkinje. Samo nešto više od 5% gospodarstava ima više od 7 grla goveda. Prosječan broj goveda po gospodarstvu je 2.6.

Tablica 2 Broj i veličina farmi goveda

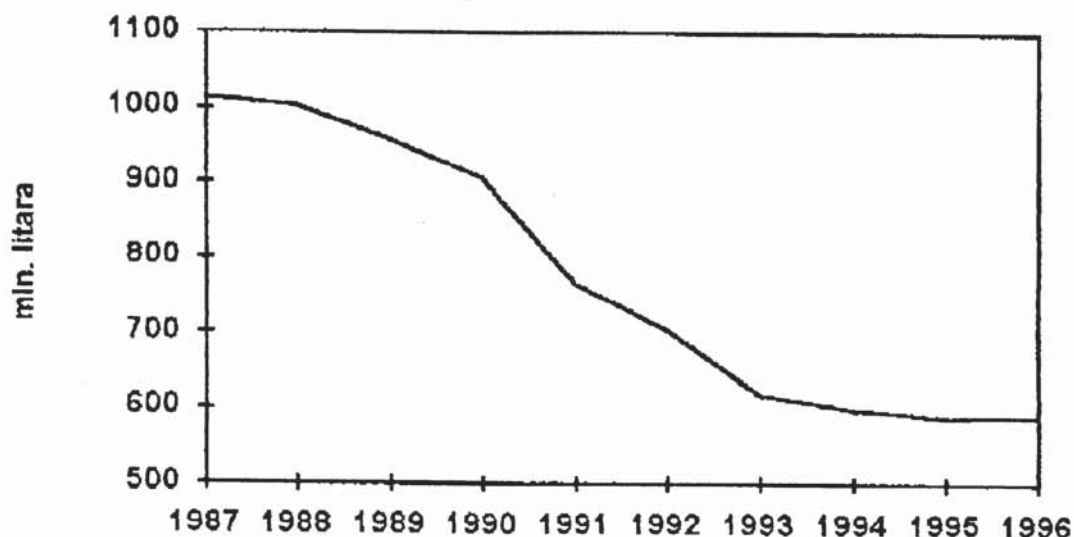
Broj goveda po gospo- darstvu	Broj gospodarstava		Broj krava i steonih junica po gospodarstvu	Broj gospodarstava	
	Ukupno	Udio (%)		Ukupno	Udio (%)
1-2	136 605	67.4	1-2	152 222	77.2
3-6	55 813	27.5	3-6	41 437	21.0
7-10	7 655	3.8	7-10	3 117	1.6
> 10	2 616	1.3	> 10	427	0.2

(izvor: DZS)

PROIZVODNJA, POTROŠNJA I TRŽNOST MLIJEKA

Proizvodnja mlijeka u Hrvatskoj dosegla je početkom 1980-tih godina milijardu litara godišnje, a najveća proizvodnja ostvarena je 1987. godine (1.013 milijuna litara). Nakon toga proizvodnja mlijeka počela se smanjivati, tako da je u 1996. godini iznosila 591 mil. litara, to jest 58% u odnosu na proizvodnju iz 1987. g. Na kravlje mlijeko otpada 97% od ukupne proizvodnje mlijeka (574,3 mil. litara), dok se znatno manje količine odnose na ovčje mlijeko (4,6 mil. litara) i kozje mlijeko (12.1 mil. litara).

Graf 1 Proizvodnja mlijeka u desetogodišnjem razdoblju (1987.-1996.)

Od ukupnog broja muznih krava 98% je u vlasništvu obiteljskih gospodarstava, koja ostvaruju preko 95% od ukupne proizvodnje mlijeka. Međutim, prosječna proizvodnja mlijeka po kravi je izrazito niska - tek 1.854 litre godišnje, a na obiteljskim gospodarstvima manja je i od 1.800 litara. Na velikim farmama mliječnih krava postiže se mliječnost od 5.000 litara i više, ali one obuhvaćaju samo 2% od ukupnog broja muznih krava.

Potrošnja mlijeka i prerađevina po stanovniku izražena u mlijeku prije domovinskog rata iznosila je 200-215 litara. Zbog kolebanja u proizvodnji i potrošnji u nekim je godinama postojao višak, a u nekima manjak mlijeka za zadovoljavanje domaćih potreba.

Kako od 1990. godine nema statističkih podataka o potrošnji hrane, potrošnju mlijeka u 1993.-1996. g. izračunali smo na temelju podataka o ostvarenoj proizvodnji, uvozu i izvozu mlijeka i prerađevina od mlijeka. Prema tim podacima proizlazi da je potrošnja po stanovniku smanjena na 160-170 litara, ali zbog drastičnog pada proizvodnje mlijeka u Hrvatskoj postoji stalni

manjak mlijeka, koji se iz godine u godinu neprestano povećava (-206.4 mil. litara u 1996.). Pokrivenost potrošnje proizvodnjom u 1996. godini iznosila je 73.6%.

Tablica 3 Bilanca kravljeg mlijeka

	Proizv. ⁽¹⁾	Otkup ⁽¹⁾	Tržnost (%)	Potrošnja p/c u litrama ⁽²⁾	Ukupna potrošnja	Višak/Manjak
1993.	602	214.1	35.6	158.3	728.4	-126.4
1994.	582	222.2	38.2	160.8	739.9	-157.9
1995.	572	249.6	43.6	169.2	778.6	-206.6
1996.	574	274.7	47.9	169.6	780.4	-206.4

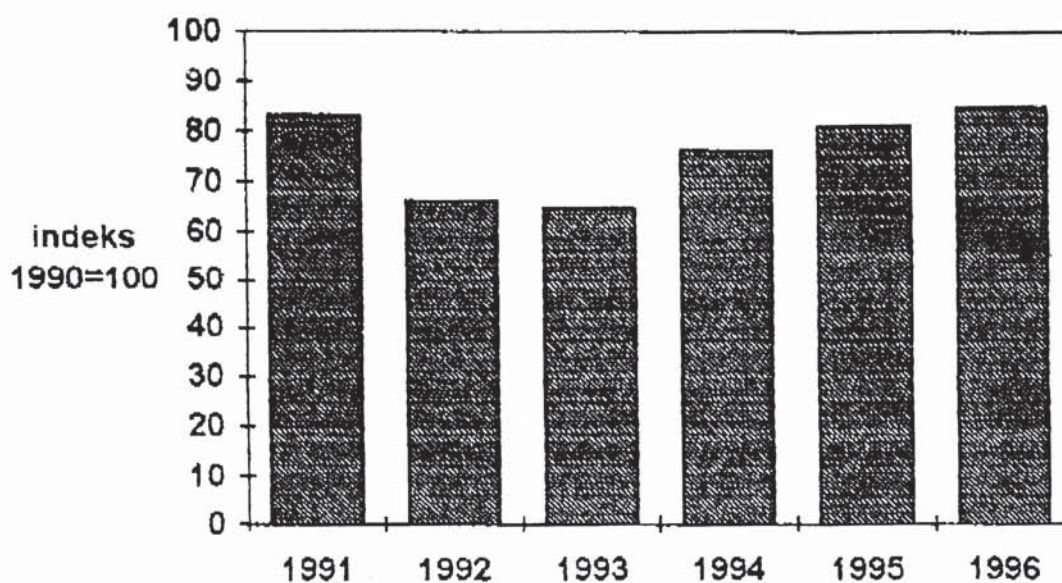
(1) izvor podataka: priopćenja DZS

(2) potrošnja u razdoblju 1993.-1996. - proračun autora

INDUSTRIJA PRERADE MLIJEKA

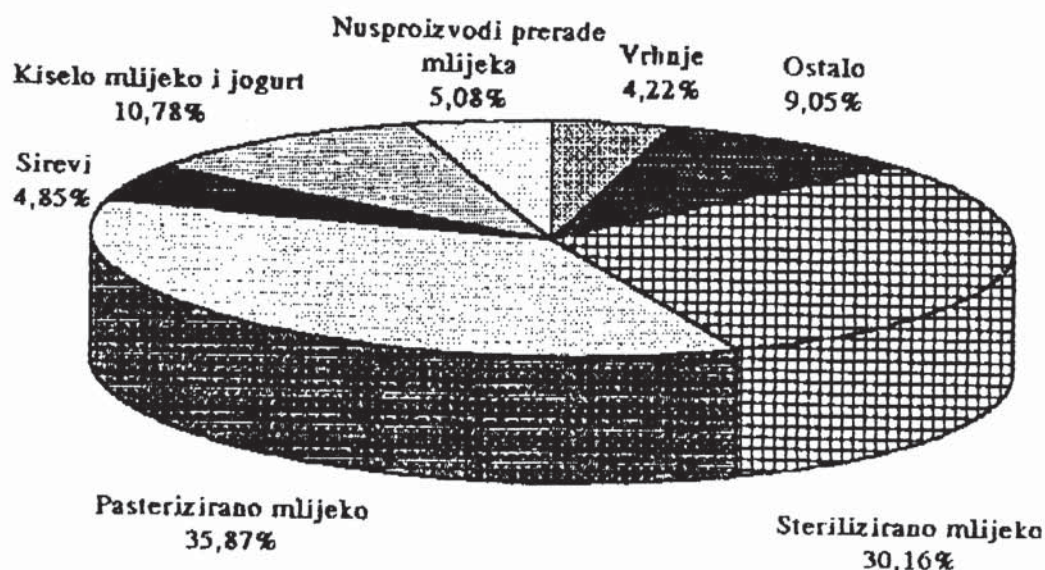
Industrija prerade mlijeka bilježi zadnjih pet godina postojani porast proizvodnje, nakon naglog pada 1991/92. godine. Danas se prerada mlijeka kreće oko 85% u odnosu na proizvodnju ostvarenu predratne 1990. godine.

Graf 2 Indeksi proizvodnje industrije prerade mlijeka (1990. = 100)

U odnosu na prethodnu 1995. godinu, u 1996. je proizvodnja industrije mlijeka ukupno povećana za 4.6%. Otkupljeno je 274,7 mil. litara mlijeka, ili 10,1% više nego 1995. g. Proizvedeno je ukupno 2.206.832 hl pasteriziranog i steriliziranog mlijeka, te 113.785 tona prerađevina od mlijeka.

Graf 3 Udio u ukupnoj proizvodnji mliječnih proizvoda (1996.)

Struktura proizvodnje mljekarske industrije nije se znatnije promijenila u zadnje tri godine. Od prerađevina mlijeka najviše se proizvodi kiselo mlijeko i jogurt. Osim nusproizvoda (sirutke, mlaćenice i sl.) važniji proizvodi industrije prerade mlijeka su vrhnje, te svježi i polutvrđi sirevi.

U 1996. godini je u odnosu na prethodnu 1995. zabilježen značajniji porast proizvodnje vrhnja (indeks 1996/95 = 108.6), kiselog mlijeka i jogurta (indeks 108.1) i steriliziranog mlijeka (indeks 114.3). Povećana je i proizvodnja svih vrsta sireva, osim tvrdih.

Svoju proizvodnju statistički iskazuju 24 mljekare. Od toga, deset najvećih mljekara u Hrvatskoj proizvele su u 1996. godini 93.4% od ukupne proizvodnje industrije mlijeka, a tri najveće ("Dukat" Zagreb, "Vindija" Varaždin i "Sirela" Bjelovar) ostvarile su 70.9% proizvodnje RH.

UVOZ-IZVOZ MLIJEKA I PRERAĐEVINA OD MLIJEKA

Unatoč pozitivnim pomacima u proizvodnji, otkupu i preradi mlijeka, uvoz mlijeka i prerađevina još uvijek predstavlja visoku stavku (74.8 mil. USD u 1996. g. ili 23.5% ukupnog uvoza stočarstva i ribarstva). Uvoz ove grupe

proizvoda povećan je u odnosu na prethodnu 1995. g. za skoro 17%. Istovremeno je izvezeno mlijeka i mliječnih proizvoda u vrijednosti od 24.0 mil. USD ili za 28% više nego 1995. godine. Ako se ukupan uvoz mlijeka i prerađevina preračuna na mlijeko s 3.6% mliječne masti, u 1996. godini uvezeno je 251.112 tona mlijeka.

Tablica 4 Uvoz i izvoz mlijeka i mliječnih proizvoda u 1996.

Proizvod	Uvoz		Izvoz	
	tone	USD	tone	USD
Mlijeko i vrhnje svježe, nezaslađeno	89 313	36 326 269	8 605	6 734 650
Mlijeko i vrhnje, koncentrirano, zaslađeno	25 297	11 779 426	257	553 805
Jogurt, kiselo mlijeko, kefir i sl.	1 855	2 093 545	2 972	3 289 970
Proizvodi od prirodnih sastojaka mlijeka	1 633	100 552	258	718 310
Maslac i ostale masti i ulja od mlijeka	434	1 094 108	265	904 868
Sir i skuta	9 377	23 367 112	2 551	9 040 087
Ukupno mlijeko i proizv.	127 909	74 761 012	14 908	21 241 690

(podaci DZS; obrada autora)

Ukupan udio uvezenih prerađevina od mlijeka na domaćem tržištu je nešto veći od 28%. Od svih proizvoda, najviše zabrinjava udio uvezenih sireva na našem tržištu, koji iznosi 36,3%. Kod ostalih proizvoda udio uvoza se kreće na podnošljivih 3,8% (jogurt, kiselo mlijeko, vrhnje) do 15% (maslac). Jedino odstupanje bilježimo kod koncentriranog mlijeka, koje se uvozi kao sirovina u industriji mlijeka (udio uvoza 80,8%).

Gledano po zemljama, najviše se mlijeka i mliječnih proizvoda uvozi iz Njemačke (56,0%), Slovenije (18,6%) i Mađarske (7,5%). U izvozu je naš najvažniji partner Bosna i Hercegovina, u koju je usmjereno 68,1% od ukupnog izvoza mlijeka i prerađevina. Znatnije količine izvoze se i u Sloveniju (14,2%), SAD (8,3%), Italiju (3,4%) i Makedoniju (2,4%).

DRŽAVNA POTPORA PROIZVODNJI MLIJEKA

U razdoblju od 1994.-1996. godine zamjetno je povećanje sredstava za poticaje i naknade, te povećanje udjela sredstava namijenjenih stočarstvu i ribarstvu. Tako je u 1996. g. od ukupno isplaćenih sredstava 51,5% bilo za naknade i poticaje u stočarstvu i ribarstvu.

Od državnih mjera za potporu proizvodnji mlijeka najvažnija je isplata novčanih poticaja u visini od 0,55 kn/litri (0,80 kn/litri za područja posebne skrbi i brdsko-planinska područja). Osim toga, isplaćuju se i novčani poticaji za uzgoj rasplodnog podmlatka goveda, rasplodnih grla hrvatskih izvornih pasmina, odabranih rasplodnih bikova i sl.

Za novčane poticaje u proizvodnji mlijeka isplaćeno je u 1996. godini 187,4 milijuna kuna, ili 15,3% više nego 1995. godine, što predstavlja 69% od ukupnih sredstava namijenjenih stočarstvu i ribarstvu. Zahvaljujući tim mjerama otkup mlijeka se od 1993. godine neprestano povećava, a prošle godine povećana je i proizvodnja mlijeka, prvi puta nakon deset godina.

Programom kreditiranja stočarske proizvodnje u 1997. godini Vlada Republike Hrvatske osigurala je 481 milijun kuna, od toga za govedarstvo 434,4 milijuna kuna. Ova sredstva rasporedila bi se kako slijedi:

- za kreditiranje uzgoja selekcijske ženske teladi: 62,5 mil. kuna
- za kreditiranje uzgoja muške teladi: 72 mil. kuna
- za kreditiranje nabave rasplodnih junica iz uvoza: 89 mil. kuna
- za kreditiranje nabave rasplodnih junica iz domaćeg uzgoja: 53,4 mil. kuna
- za kreditiranje tova junadi: 157,5 mil. kuna

Nadamo se da je to prvi korak u osmišljavanju politike ulaganja finansijskih sredstava u govedarsku proizvodnju, koja bi trebala zaustaviti negativna kretanja i povećati broj krava za najmanje 100.000 grla, a smišljenom selekcijom povećati proizvodnju mlijeka po kravi na barem 3.000 litara godišnje. Sigurnost na tržištu povećat će se dosljednom uvoznom zaštitnom politikom, čiji bi cilj morao biti smanjenje uvoza proizvoda od mlijeka.

Adresa autora - *Author's address:*

Primljeno: 26.02.1997.

Višnja Lalić, dipl. inž.
Anita Sever-Koren, dipl. inž.
Hrvatska gospodarska komora
10000 Zagreb, Rooseveltov trg 2